

Zadanie publiczne pn. „III konferencja naukowa Ostrołęka na przestrzeni wieków”
współfinansowana ze środków Miasta Ostrołęki.

Miasto Ostrołęka

Krzysztof Augustyniak

Ostrołęka w przeddzień wybuchu powstania listopadowego

Dzieje Ostrołęki – dzięki znakomitej pracy Zofii Niedziałkowskiej *Ostrołęka. Dzieje miasta* – posiadają udany fundament, poprzez który poznajemy zarys historii miasta i regionu. W dalszym ciągu jednak na swoich badaczy czekają zagadnienia szczegółowe, które niewątpliwie przyczynią się do poszerzenia naszej wiedzy w tym zakresie.

Ważną zmianą jaką dla Ostrołęki przyniósł upadek I Rzeczypospolitej było pojawienie się wśród jej mieszkańców na szerszą skalę ludności żydowskiej. Skutkowało to rywalizacją przede wszystkim na gruncie ekonomicznym. Rosnąca liczba rodzin żydowskich – w połączeniu z trendem politycznym występującym w Królestwie Polskim – skutkowało wydzieleniem rewiru żydowskiego, w którym osiedlić się mieli przedstawiciele tej narodowości. Nie obyło się to jednak bez problemów część Żydów chciała pozostać w dotychczasowych miejscach zamieszkania poza rewirem. Zwracali się o to m.in. Abracham Bursztein i Mendel Jerozolimski. Co istotne w oznaczonym rewirze nie było odpowiedniej liczby domów. Ze 128 rodzin tylko 36 zadeklarowało pobudować nowe domy w ciągu 6 i 10 lat. Jak zauważali przedstawiciele administracji terenowej zamiar oczyszczenia miasta z Żydów

na trakcie petersburskim zająć miał jeszcze długi czas. Problemem było to, że z jednej strony nie było nadziei, że przedstawiciele biedniejszych rodzin, którzy stanowili większość pobudują nowe domy, a drugiej zaś trzeba ich usunąć z głównego traktu. Problem tymczasowo rozwiązywano poprzez przedłużenie okresu, w którym Żydzi mieli opuścić inne części miasta. W samym rewirze znajdowało się zaledwie 15 domów, które chrześcijanie mogli wydzierżawić. Jak wspomniano, termin przeniesienia przedłużono początkowo do 1 października 1828 r. z tym zastrzeżeniem, że Żydzi mają zakupić place i niezbędne materiały. Do połowy 1828 r. zaledwie 37 rodzin się przenieśli do rewiru.

Jednym z najistotniejszych czynników, które stanowiły ważny atut miasta w omawianym okresie była stała przeprawa na Narwi. Postanowieniem Namiestnika Królestwa Polskiego z 13 listopada 1817 r. kosztą pobudowania mostu w Ostrołęce ponosić miały wspólnie skarb państwa i miasto. Most ostatecznie kosztował 76 309 zł. Więc 38 154 15 gr przypadło na miasto i tyle samo na skarb państwa. Od 1 stycznia 1824 roku został oddany do użytku.

W jednym ze sprawozdań dotyczących sytuacji w mieście czytamy:

To się tylko nadmienia, iż handel i przemysł, jaki w obecnej porze istnieć może, jest dotąd w rękach Chrześcijan, w większej ilości klasa Chrześcijan w niezłym widzi się stanie. Mieszkanie Żydzi mimo naturalnego usposobienia do powołania handlowego przymuszeni się dzielić zyskiem z Chrześcijanami są w miernym położeniu¹.

Z czasem jednak – wraz z ilościowym zwiększeniem się populacji żydowskiej w mieście – umocnieniu ulegała także jej pozycja gospodarcza. Przedstawiciele ludności żydowskiej z powodzeniem rywalizowali o kontrakty ze swoimi chrześcijańskimi sąsiadami. Za przykład posłużyć może sprawa dzierżawy mostu na Narwi². Przed wybuchem powstania listopadowego na wspomnianej rzece znajdowały się jedynie trzy stałe przeprawy – w Łomży, Ostrołęce i pomiędzy Zegrzem a Zagrobami. W przypadku ostrołęckiej przeprawy był to nie tylko punkt ważny w kontekście działań wojennych, lecz także było to atrakcyjne źródło dochodu³, gdyż przejazd przez most był płatny. Przez jakiś czas

¹ Cyt. za A. Białczak, *Trwanie pod obcą władzą (1795–1914)*, w: *Dzieje powiatu ostrołęckiego*, red. J. Gołota, J. Kijowski, J. Mironczuk, Ostrołęka 2018, s. 170.

² Decyzję o budowie mostu w Ostrołęce przedstawiono w postanowieniu namiestnika Królestwa Polskiego z dnia 13 listopada 1817 r. Koszta inwestycji ponosić miały wspólnie skarb państwa i miasto. Most kosztował ostatecznie 76 309 zł, z tej kwoty 38 154 zł 15 gr przypadło na Ostrołękę. W dniu 1 stycznia 1824 r. został on oficjalnie oddany do użytku.

³ W styczniu 1828 r. dochód wyniósł 261 zł 21 gr – z tego trzeba było opłacić jeszcze tych, którzy pobierali opłatę, co w sumie kosztowało 46 zł 20 gr.

most dzierżawił Chaim Tykociner, lecz w związku z tym, że umowa upływała 31 grudnia 1827 roku, ogłoszono nową licytację. Nie było chętnych, więc dotychczasowy dzierżawca zaproponował opłatę 4000 zł rocznie. Komisja Województwa Płockiego uznała, że to za niska kwota i ogłosiła ponowną licytację. Sprawa znalezienia nowego dzierżawcy przeciągała się. Swoją ofertę złożył Franciszek Surawski, który, wiedząc, że Tykociner oferował 4000 zł, zaproponował 4200 zł. Oferta została jednak odrzucona, ponieważ Tykociner przedstawił jeszcze lepsze warunki, ale najwyraźniej Surawski o tym nie wiedział, bo skarżył się, że jego oferta – mimo, że o 200 zł lepsza – została odrzucona. Wreszcie 29 kwietnia 1828 roku ostatecznie (wcześniej zawierano umowy tymczasowe) zawarto kontrakt między Chaimem Tykocinerem a Komisarzem Obwodu Ostrołęckiego, że będzie płacił 4500 zł rocznie.

Być może cała sytuacja nie niesłaby za sobą większych konsekwencji, ale przy okazji podpisania nowej oferty zmieniły się także przepisy dotyczące opłat za przewóz mostem. W myśl nowych zasad mieszkańcy przedmieść nie byli już z niej zwolnieni, co wywołało zrozumiałe niezadowolenie. W związku z tym na przedmieściach zaczęły się odbywać spotkania w celu zaradzenia tej sytuacji. W dziejach Królestwa Polskiego był to już czas po rozbiciu Towarzystwa Patriotycznego, więc nieformalne zgromadzenia wzbudziły czujność żandarmerii. Przeprowadzono śledztwo, z którego wynikło jednak, że spotkania nie miały charakteru spiskowego:

Mieszkańcy przedmieścia Ostrołęki schodzili się, lecz nie w żadnym niebezpiecznym celu, że tylko naradzali się w przedmiocie jakimby sposobem uchylić się od opłaty mostowego, którego dawniej nie opłacali, a teraz stosownie do nowo zawartego kontraktu od fur z ciężarem idącym opłacać muszą i w celu skarżenia burmistrza.

Ten przykład ukazuje złożoność i wieloaspektowość stosunków polsko-żydowskich. W przypadku miast, które pozbawione zostały wspomnianego wcześniej przywileju *de non tolerandis Judaeis* rzemieślnicy i kupcy w ciągu jednego pokolenia musieli się zaadaptować do znacznie zmienionych warunków prowadzenia działalności zarobkowej.

Poza opisaną sprawą dzierżawy mostu Tykociner wygrał także między innymi licytację na budowę studni w nowo wybudowanej osadzie fabrycznej zlokalizowanej na prawym brzegu Narwi. W lipcu 1829 roku przeprowadzono licytację na wybrukowanie ulicy Różańskiej, czyli dzisiejszej ulicy Jana Kilińskiego. Wygrał ją Izrael Sapien, który zadeklarował zrealizowanie jej za kwotę 3137 zł. Wspomniane przykłady ukazują rywalizację na tle gospodarczym społeczności żydowskiej i chrześcijańskiej.

Ostrołęka drugiej połowy lat dwudziestych XIX w. rozwijała się stosunkowo prężnie. Bez wątpienia największą i najambitniejszą inwestycją była próba uczynienia z miasta jednego z głównych ośrodków przemysłowych Mazowsza poprzez stworzenie na prawym brzegu Narwi

osady rzemieślniczej – Nowe Miasto. Finalizację tych planów pokrzyżował wybuch powstania listopadowego. Sprawa ta była wielokrotnie opisywana tu zatem jedynie ją sygnalizuję.

Ponadto trzeba zwrócić uwagę na liczne inwestycje miejskie o znacznie mniejszej – lokalnej skali, takich jak: studnia w nowo wybudowanej osadzie fabrycznej, budowa stoisk kupieckich, a także prace zmierzające do upiększenia miasta.

W pierwszym przypadku mieszkańcy osady fabrycznej zwracali uwagę, że brakowało studni w osadzie fabrycznej, więc wodę musieli czerpać z dalszych miejsc. W celu zaradzenia problemowi wyasygnowano 600 zł 13 gr na wybudowanie studni z kasy ekonomicznej miasta Ostrołęki. Ostatecznie na drodze licytacji wygrała oferta wspomnianego już Tykocinera, który zdecydował się to zrobić za 299 zł.

W piśmie z 10 marca 1829 przedstawiono inwestycje jakie wypada koniecznie przeprowadzić w celu powiększenia dochodów i poprawienia porządku: pobudować 9 jatek (budy kupieckie) dla rzeźników i piekarzy (przy ulicy Ławskiej, dziś Głowackiego). Dzięki tej inwestycji jak pisano: „ulica Ławska przez zasłonięcie pustych placów na upiększeniu zyska. Ponadto planowano postawić szopę dla zachowania narzędzi ogniowych oraz wyprowadzić mur z bramą i dwiema furtkami od strony rynku pomiędzy ratuszem a Domem Rządowym, a także wystawić kloakę przy ratuszu. Całość kosztów tych inwestycji szacowano na 7195 zł 23 gr.

Kilka miesięcy później – w lipcu 1829 r. przeprowadzono licytację na wybrukowanie ulicy Różańskiej. Najlepszą ofertę przedstawił Izrael Sapier. Na ten cel planowano przeznaczyć kwotę 3137 zł.

W związku z tym, że w kwietniu 1829 r. Narew częściowo zalała miasto powstały liczne szkody, które należało naprawić. Woda uszkodziła m.in. most na ulicy farnej przez, którą w tym czasie przechodził trakt petersburski („że w ulicy farnej przez którą trakt główny petersburski przechodzi, zerwała most od dawna stojący i przez starość swoją zgniły”), powodem tego było także niskie położenie ulicy w tamtym miejscu. Stąd potrzeba podwyższenia znacznej jej części. W sumie inwestycja kosztować miała 718 zł 18 gr, a najlepszą ofertę przedstawił Zabierzowski.

Po drugiej stronie Narwi, na trakcie do Myszyńca, też mostek uszkodzony. Jego naprawę wylicytował Antoni Laskowski – na kwotę 823 zł 15 gr.

W związku z planowanym przyjazdem cara Mikołaja I, który miał się odbyć w maju 1830 r. podjęto jeszcze szereg prac mających na celu poprawienie warunków komunikacyjnych. Wybrukowano brakującą część ulicy Mikołajewskiej. A także postawiono mostki na rynsztokach przy wjeździe i wyjeździe z rynku (w sumie 5) co w sumie kosztowało 533 zł.

We wrześniu 1830 r. planowano pobudowanie ośmiu mostków na traktach w granicach Ostrołęki. Koszty realizacji tej inwestycji oszacowano na kwotę 2828 zł.

Jak można zauważyć na podstawie przytoczonych przykładów Ostrołęka w ostatnich latach przed wybuchem powstania listopadowego była miastem z perspektywami rozwoju gospodarczego, w którym prócz inwestycji bieżących – na skalę lokalną – przedsięwzięto także dwie znaczące inwestycje, wybudowanie stałej przeprawy na Narwi oraz osady fabrycznej na prawym brzegu rzeki.

Streszczenie:

Artykuł przedstawia wybrane zagadnienia dotyczące dziejów Ostrołęki w ostatnich latach przed wybuchem powstania listopadowego. Wymienione zostały główne inwestycje – zarówno o skali lokalnej, jak i te mające szersze znaczenie. Zwrócono także uwagę na zagadnienie, które bywa zazwyczaj pomijane – początek rywalizacji polsko-żydowskiej na gruncie gospodarczym.

Summary:

This article presents selected issues related to the history of Ostrołęka in the years preceding the outbreak of the November Uprising. It lists the major investments, both local and those of broader significance. It also highlights a topic that is often overlooked: the beginning of Polish-Jewish economic rivalry.

Słowa kluczowe: Ostrołęka, inwestycje, most, Narew, Żydzi.

Keywords: Ostrołęka, investments, bridge, Narew, Jews.

